

Література

1. Улетова Г. Д. Профессор Е. В. Васьковский и его творчество // Гражданский процесс: наука и преподавание / под ред. М. К. Треушниковой, Е. А. Борисовой. — М. : Городец, 2005. — С. 18–30.

2. Гетманцев О. В. Наукова творчість Є. В. Васьковського та її вплив на розвиток науки цивільного процесуального права // Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Одеса (15–16 квіт. 2011 р.). — О. : Астропринт, 2011. — С. 12–14.

3. Томсинов В. А. Евгений Владимирович Васьковский (1866–1942) // Российские правоведы XVIII–XX веков: очерки жизни и творчества: в 2 т. / В. А. Томсинов. — М. : Зерцало, 2007. — Т. 2. — С. 297–308.

4. Васьковский Е. В. Курс гражданского процесса. Т. 1. Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия / Е. В. Васьковский. — М. : Изд. Бр. Башмаковых, 1913. — 689 с.

5. Белов В. А. «...Выдающийся рус-

ский ученый-юрист...» // Цивилистическая методология. Учение о толковании и применении гражданских законов / Е. В. Васьковский. — М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. — С. 7–41.

6. Бугаевский А. А. Рецензия на книгу Е. В. Васьковского «Учебник гражданского процесса» // Право. — 1914. — № 10. — Стлб. 803.

7. Яблочков Т. Рецензия на книгу Е. В. Васьковского «Учебник гражданского процесса» // Юридический вестник. — 1914. — Кн. V(I)–VI(II). — С. 294–296.

8. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васьковский; под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. — М. : Зерцало, 2003. — 464 с.

9. Професори Одеського (Новоросійського) університету: біогр. слов. Т. 2. А–І. — 2-ге вид., допов. — О. : Астропринт, 2005. — 743 с.

10. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова; под ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2002. — 440 с.

УДК 340.5

В. Муллер,

здобувач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ДЕЯКІ ЕВРИСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ
ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО ПІДХОДУ В ПОРІВНЯЛЬНО-
ПРАВОВІЙ НАУЦІ**

Сьогодні дає можливість спостерігати за докорінними змінами та оновленням у методології різних галузей соціально-гуманітарного наукового знання. При цьому порівняльно-правова наука не є виключенням. Останнім часом важливим інструментом методологічного оновлення останньої виступає герменевтичний підхід.

Проблеми використання когнітивних можливостей герменевтичного підходу в порівняльному правознавстві дослі-

джувались такими вченими, як М. А. Дамірлі, І. С. Кривцова, Л. М. Бойко та ін. Проте дотепер немає комплексних наукових праць, пов'язаних з даною проблематикою, що обумовлює актуальність проведення подальших систематичних досліджень.

Отже, метою цієї роботи є виявлення евристичних можливостей герменевтичного підходу в порівняльному правознавстві.

Герменевтичний підхід у площині

компаративістсько-правової науки має на меті вирішення численних теоретичних і практичних завдань. Запорукою успішного вирішення цих завдань та їх глибокого розуміння є розгляд герменевтичного підходу в розрізі з надбанням у сфері використання інших методологічних інструментів як по відношенню права, так і інших соціальних явищ. У даному аспекті звернемось до чинників культури, мистецтва, естетики, розглянемо синергетичний та семіотичний підходи в поєднанні з герменевтичним.

Глобальна трансформація оточуючого нас світу, у тому числі поява небачених раніше можливостей для процвітання і разом з тим виникнення нових загроз додали особливу актуальність завдання побудови майбутнього світового порядку, створення необхідних механізмів і процедур його формування і функціонування. Не викликає сумніву, що основними факторами, що сприяють вирішенню цього всеохоплюючого світового завдання, слугують економічний, політичний та інформаційний фактори, які найчастіше отримують форму норм міжнародної, наднаціональної, національної правової системи. Сьогодні спостерігається постійна динаміка взаємодії, взаємовпливу правових систем, яка не може бути представлена ні як ізольований іманентний процес, ні якості пасивна сфера зовнішніх впливів. Обидві ці тенденції реалізуються у взаємній напрузі, від якої вони не абстраговані без змін їх сутності.

Перегин права з іншими культурними структурами може здійснюватися через різні форми. Так, «зовнішня» культура, для того щоб вторгнутися в наш світ, повинна перестати бути для нього «зовнішньою». Вона повинна знайти собі ім'я та місце в мові тієї культури, в яку вривається ззовні. Але для того, щоб перетворитися з «чужої» в «свою», ця зовнішня культура повинна, як ми бачимо, піддатися перейменуванню на мову «внутрішньої культури». Процес перейменування не проходить безслідно для того змісту, який отримує нову назву [1, 117]. Динамічність такого розвитку супроводжується тим, що зовніш-

ній і внутрішній процес постійно обмінюються місцями [1, 120], знаходяться у постійному діалозі. Як підкреслює Ю. М. Лотман, «діалог — це спілкування з культурою, реалізація та відтворення її досягнень, це виявлення і розуміння цінностей інших культур, спосіб присвоєння останніх, можливість зняття політичної напруженості між державами і етнічними групами. Він — необхідна умова наукового пошуку істини і процесу творчості в мистецтві. Діалог — це розуміння свого «Я» і спілкування з іншими. Він загальний і загальність діалогу загальноновизнана» [2, 13].

Вищезгаданий діалогічний процес характерний і для правових систем. Так, між існуючими правовими системами відбувається справжній діалог, інакше кажучи, буття права має діалогічну природу. Діалогічне буття права включає як синхронний, так і діахронний аспекти. Синхронний аспект діалогічного буття права акцентує увагу на взаємозв'язку і взаємовпливі різних співіснуючих правових систем. Діахронний аспект — на діалозі минулого, сьогодення і майбутнього правових систем. Особливо важливим моментом цієї взаємодії є діалог інновації і традиції, внесення інновації в правопорядок, що відтворюється. Одне з головних завдань полягає в розкритті механізму діалогу у правовій сфері [3, 33].

Характерною рисою сучасного світу є не тільки інтенсивний діалог правових систем, але, як уже наголошувалось, їх взаємопроникнення, яке може бути зображено такими поняттями, як конвергенція, інтеграція, асиміляція, творча взаємодія. Позначені цими поняттями динамічні процеси, з одного боку, сприяють формуванню єдиної світової спільноти, а з іншого боку, вони супроводжуються іншими, протилежними їм процесами, спрямованими на визначення культурної ідентичності, правової автономності та породжують цілий ряд самостійних, теоретично і практично важливих питань, що безпосередньо стосуються різних сторін держави і права. При цьому складні й в цей же час цікаві ситуації, що виникають, коли

країна, право якої ґрунтується на певній цивілізації, змушена визначити, який ступінь визнання вона має приділити законам та іншим нормам, що практикуються і виконуються співтовариствами, які мають інше походження.

У нашому випадку спостерігаємо взаємозв'язок між своєї правовою системою, її контекстом, інтерпретатором, «іншою» правовою системою та її контекстом. У «зустрічах» різних правових систем і культурно-правових традицій в цілому розуміння іншого, пошук ідентичності і саморозуміння, усвідомлення своєї правової системи через співвідношення з «чужою» правовою системою, досягнення згоди і взаєморозуміння є необхідними умовами сучасного правового життя [3, 33].

Сьогодні накопичений великий досвід застосування герменевтичного підходу до вивчення таких явищ, як мистецтво, етика, культура, що обумовлює необхідність звернення до цього досвіду.

Мистецтво, а точніше його розуміння, ґрунтується на немовній традиції, що приносить нам інтелектуалізоване задоволення [4, 258–259], але яке місце в цьому процесі займає естетичний початок. Герменевтика, як методологія наукового пізнання, дозволила розкрити сутність естетичного і функціонального призначення мистецтва.

Хайдеггер і Гадамер виходили з концепції Гуссерля про інтенціональний характер свідомості. Гуссерль вчив, що свідомість і предмет свідомості — два взаємопов'язані елементи єдиного цілого. Предмет пізнання залежить від того, як його розуміє суб'єкт сприйняття, як він його інтерпретує у відповідності до своїх знань. Зрозуміти дещо можна лише завдяки заздалегідь наявним щодо нього припущенням [5].

«Зустріч з великим витвором мистецтва я б прирівняв до плідної бесіди, запитанню і відповіді, інакше кажучи — розкриттю назустріч питанню і виникненню потреби відповісти, постійний діалог, в якому щось виявляється і залишається» — пише Гадамер [4, 135–136]. Неповторна актуальність мистецтва полягає в тому, що воно безмежно

відкрито для нових і нових інтерпретацій. Оскільки художній твір отримує в кожному епоху своє тлумачення, мистецтво виявляється явищем позачасовим, воно «просочується», як стверджує Гадамер, крізь цілі епохи і відчуває безперервне оновлення і воскресіння з плином часу. Мистецтво розглядається як гра, як спосіб буття художнього творіння. Ігровий характер проявляється у всіх його частинах — творчості, сприйнятті творіння, соціології — культурному функціонуванні мистецтва.

Гра мистецтва — своєрідна форма спілкування її учасників. Феномен гри об'єднує всіх — автора, виконавців та осіб, які сприймають. Гра мистецтва — це не тільки створення «світу мрій», порятунку від конфліктів і жахів буття, але це також досягнення істини людського буття, розкриття істини. І це одночасно прояв свободи, відчуття свободи, яке дає людині творчість, гра його творчих здібностей. У грі, в її формах віддзеркалюється дихання волі [6, 165]. Далі стикаємося з іншою проблемою — інтерференцією.

Всяка інтерпретація твору пов'язана з порушенням його цілісності, зміною якихось властивостей. Однак порушення, які виникають у цьому випадку, слід відрізнити від порушень, з якими межує естетична інтерференція. При інтерференції зміни властивостей твору як би виходять за рамки художнього змісту, так як вони виникають під впливом національно-художніх традицій і образів, які склалися у інтерпретатора. Слід також зазначити, що метою інтерференції не є освоєння суб'єктом власне змістовного боку твору, висловлення їм своєї естетичної позиції. Суть інтерференції не в розумінні, а в трансформуванні дії національної свідомості на текст, який сприймається. Саме область національної свідомості є відправною точкою в поясненні тих чи інших порушень. Виходячи з цього інтерференцію, порівняно з інтерпретацією, можна визначити як стихійний процес. Герменевтика пропонує позбуватися суб'єктивної ознаки інтерпретування, але об'єктивна безнаціональна ілюмінація духовного

світу іншої культури неможлива: навіть «герменевтично вихована свідомість» не здатна повністю розірвати внутрішні зв'язки з нею, і якщо ці зв'язки порушуються на рівні свідомого і вдумливого читання, то на рівні несвідомого вони зберігають свою сутність, проявляючи себе в інтерференції [7].

Таким чином, розуміння об'єкта мистецтва має характер гри, що прирівнюється до діалогічності, подібно тієї, яка характерна діалогічності культур, правових систем. Отже, надбання герменевтики у сфері естетичного є досить цінним і для суто юридичної герменевтики. Досконале вивчення своєї культури, безумовно, необхідно, але також необхідно вміти зменшити вплив суб'єктивних проявів інтерпретатора при тлумаченні правових норм, наприклад, спроби позбутися інтерференції при трактуванні художнього твору.

Розгляд синтезу герменевтичного з синергетичним та семіотичним підходами дає змогу звернути увагу не тільки на евристичність наукового пізнання, але і на методологічний плюралізм.

Герменевтика у взаємодії з ідеями синергетики дозволяє розглядати процес інтерпретації розвитку правових явищ і правових текстів в одній площині координат, де за початкові засади будуть узяті складність, нестабільність, стохастичність, відкритість та ін. Взаємодоповнюваність у процесі правового пізнання концептуальних ідей, розроблених в межах герменевтики і синергетики, незважаючи на їх відмінність за своїм змістом, пізнавальними і методологічними настановами і функціями, є прикладом методологічного синтезу, що вимагає аналізу на предмет наукової рентабельності результатів, отриманих від його використання. Дослідження такого роду сприяють реальному і послідовному оновленню методології правового пізнання, в межах якого можна отримати нове знання про право і аргументовано обґрунтувати зміни, що відбуваються в сучасній правовій реальності.

Потенціал герменевтико-синергетичного «гносеологічного злиття» найбільш

високий при пізнанні тих зрізів правової реальності, які досліджуються окремо за допомогою як герменевтичного, так і синергетичного підходів [8, 80]. Порівняльне правознавство розглядає правові системи в контексті герменевтичного підходу шляхом трактування та зіставлення правових норм, інститутів, галузей в їх зв'язку, беручи до уваги специфіку правового мислення, культурних та релігійних ознак, тоді як на постулатах синергетичного підходу воно провадить аналіз правової норми та правової системи взагалі, з точки зору виявлення самоорганізаційних засад. Поєднання даних підходів пропонує системність та узгодженість при дослідженні та інтерпретації правових явищ у порівняльно-правовому пізнанні.

Герменевтика у її синтезі з семіотикою також є взаємодоповнюючими підходами. Їхня співпраця видається перспективною у сучасному науковому знанні взагалі, у порівняльному правознавстві зокрема. Маючи справу з подібними поняттями: мова, текст, комунікація, дискурс, сенс, герменевтика і семіотика пропонують фіксацію різних аспектів, однак для розуміння всієї глибини і складності правових явищ, процесів рецепції тих чи інших феноменів дані дослідницькі інструменти перетинаються [9, 12]. Невід'ємний вклад в герменевтичне пізнання робить семіотика для визначення окремих понять і термінів, які характерні різним правовим системам, за допомогою аналізу і семіотичних особливостей фіксації смислу.

Підсумовуючи, слід зауважити, що герменевтичний підхід у порівняльному правознавстві покликаний збагатити вивчення діалогу правових культур. Застосування герменевтичного підходу у взаємодії з ідеями синергетики та семіотики у сфері порівняльного правознавства відкриває для дослідника великі можливості розглядати процес еволюції правових систем, потрапити не тільки в межі чітко окреслених правових систем, а й зануритися в культурне надбання суспільства, прослідкувати їх міжсистемне взаємопроникнення.

Ключові слова: герменевтичний підхід, порівняльне правознавство, компаративістика, діалог правових систем.

У статті аналізуються евристичні можливості герменевтичного підходу в порівняльно-правовій науці з урахуванням досвіду розуміння мистецтва, етики, культури та через синтез даного підходу з синергетичним та семиотичним підходами. Відзначається велика роль використання когнітивних можливостей герменевтичного підходу в умовах глобалізації та інтеграції.

В статье анализируются эвристические возможности герменевтического подхода в сравнительно-правовой науке с учетом опыта понимания искусства, этики, культуры и через синтез данного подхода со синергетическим и семиотическим подходами. Отмечается большая роль использования когнитивных возможностей герменевтического подхода в условиях глобализации и интеграции.

Heuristic possibilities of hermeneutics approach in comparative law are analyzed in the article taking into account experience of understanding in spheres of art, ethics, culture and through the synthesis of this approach with a synergetic and semiotic approaches. The big role of the usage of cognitive possibilities of hermeneutics approach in the conditions of globalization and integration is mentioned.

Література

1. Лотман Ю. М. *Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров* / Ю. М. Лотман. — М. : Прогресс, 1992. — 270 с.
2. Сайко Э. В. *О природе и пространстве «действия» диалога* // Социокультурное пространство диалога. — М., 1999. — С. 9–32.
3. Дамірлі М. А. *Специфіка компаративісько-правової герменевтики* // Актуальні проблеми держави і права. — О., 2009. — Вип. 50. — С. 31–36.
4. Гадамер Г.-Г. *Актуальность прекрасного* / Г.-Г. Гадамер. — М. : Искусство, 1991. — 367 с.
5. Хримли А. Н. *Гадамер: эстетика и герменевтика [Электронный ресурс]* / А. Н. Хримли. — Режим доступа : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/gum/2007_2/9.pdf
6. Гадамер Г.-Г. *Игра искусства* // Вопросы философии. — 2006. — № 8. — С. 164–169.
7. Хабибуллина А. З. *Герменевтика и проблема эстетической интерференции* // Сопоставительная филология и полилингвизм : сб. науч. тр. — Казань, 2003 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : www.ksu.ru/fil/kn1/index.php?sod=34
8. Кривцова І. С. *Можливості співробітництва герменевтичного та синергетичного підходів у пізнанні правових явищ* // Актуальні проблеми держави і права. — О., 2009. — Вип. 50. — С. 79–83.
9. Шавв Ю. М. *Смысл в герменевтике: опыт семиотического анализа* : автореф. дис. ... д-ра филос. наук / Ю. М. Шавв. — Волгоград, 2009. — 21 с.